

TARİHSEL SÜREÇTE KOSOVA'DA BEKTAŞİLİĞİN GELİŞİMİ THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF BEKTASHISM IN KOSOVO

ABDYLKADER DURGUTİ*

Sorumlu Yazar

Öz

XVII. yüzyılda Kosova Osmanlı Devleti'ne bağlı bir bölgedir. Bu bölgede erken dönemlerden itibaren farklı dini akımlar kendini göstermiştir. Bunlardan biri de Bektaşiliktir. Arnavutların Bektaşiliğe ilgi göstermesi özellikle Arnavutluk ve Kosova bölgelerinde tekke sayısının belirgin biçimde artmasına neden olmuştur. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Balkanlar'da milliyetçi hareketlerin ivme kazanmasıyla Bektaşilik, Arnavut milliyetçiliğini besleyen temel dinî ve kültürel unsurlardan biri hâline gelmiştir. Bu dönemde tarikat, yalnızca dinî bir yapı olarak değil, aynı zamanda Arnavut ulusal kimliğinin simgesel bir parçası olarak da algılanmıştır. XX. yüzyıla gelindiğinde kökeni itibarıyla Türk tasavvuf geleneğine ait ve erkân/ibadet dili Türkçe olan Bektaşilik, Arnavut milliyetçiliğinin etkisiyle önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Ritüel dili Arnavutçaya çevrilerek “Arnavut Bektaşiliği” şeklinde özgün bir yapı kazanmıştır. Kosova'daki Bektaşî varlığı ise Arnavutluk'a kıyasla daha geç kurumsallaşmış ve etkisi daha sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, Kosova'da ilk Bektaşî tekkesinin XVII. yüzyılda kurulduğu bilinmektedir. Günümüzde mevcut literatürde Bektaşilik üzerine yapılan araştırmaların büyük bir bölümü Arnavutluk merkezlidir. Kosova'daki yapılanmalar genellikle bu çerçevede ele alınmaktadır. Bu yaklaşımın arka planında, Kosova nüfusunun yaklaşık %93'ünün Arnavut kökenli olması ve Arnavutluk ile güçlü sosyo-kültürel bağlarının bulunması etkili olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Kosova sınırları içerisindeki Bektaşî varlığının tarihsel gelişimini, kurumsallaşma ve yayılma sürecini, geçirdiği yapısal ve kültürel dönüşümleri ile diğer tasavvufî yapılarla ilişkilerini kapsamlı bir biçimde incelemektir. Özellikle Osmanlı hâkimiyetinden sonra bölgede etkili olan Sırp ve Arnavut milliyetçiliği çerçevesinde yaşanan çatışmalar, Bektaşî tekkelerini ciddi şekilde etkilemiştir. Bektaşilik Arnavut milliyetçiliğiyle özdeşleştirilmiş, Sırplar tarafından sadece bir inanç değil, ulusal kimliğin sembolü olarak görülmüş ve hedef alınmıştır. Bu durum, Bektaşiliğin Kosova'da dinî bir yapı olmanın ötesinde bir ideoloji ve siyasal bir anlam kazandığını göstermektedir. Çalışmada, Türkçe ve İngilizce kaynakların yanı sıra Arnavutça literatürden ve internet gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Bektaşilik, Prizren, Yakova, Hacı Adem Veçhi Baba.

Abstract

In the 17th century, Kosovo was a region under the rule of the Ottoman Empire. Different religious movements have emerged in this region since early times. One of these is Bektashism. The interest shown by Albanians in Bektashism led to a notable increase in the number of Bektashi lodges, particularly in the regions of Albania and Kosovo. By the late 19th century,

Araştırma Makalesi / Künye: DURGUTİ, Abdylkader. “Tarihsel Süreçte Kosova’da Bektaşiliğin Gelişimi”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 115 (Eylül 2025), s. 63-84. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1698758>

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, Muş, Türkiye, E-mail: abdulkaderdurguti@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6003-5841

with the rise of nationalist movements in the Balkans, Bektashism had become one of the key religious and cultural elements supporting Albanian nationalism. During this period, the order was perceived not only as a religious structure but also as a symbolic component of Albanian national identity. By the 20th century, Bektashism, originally rooted in the Turkish Sufi tradition with Turkish as its liturgical language, underwent significant transformation under the influence of Albanian nationalism. Its rituals were translated into Albanian, and it developed a distinct structure referred to as “Albanian Bektashism.” The Bektashi presence in Kosovo was institutionalized later than in Albania and its influence remained more limited. Nevertheless, it is known that the first Bektashi lodge in Kosovo was established in the 17th century. Today, the majority of academic research on Bektashism focuses primarily on Albania, and the Bektashi structures in Kosovo are generally addressed within this framework. The background to this approach was the fact that approximately 93% of Kosovo’s population is of Albanian origin and has strong socio-cultural ties with Albania. The aim of this study is to examine the historical development of Bektashism within the borders of Kosovo, its institutionalization and expansion processes, its structural and cultural transformations and its relations with other Sufi structures. In particular, the wars and conflicts driven by Serbian and Albanian nationalisms in the post-Ottoman era significantly impacted the Bektashi lodges. Since Bektashism had become closely associated with Albanian nationalism, it was seen by the Serbs not merely as a religious institution but as a symbol of national identity, and therefore targeted during times of conflict. This situation shows that Bektashism has become an ideology and political meaning beyond being a religious structure in Kosovo. In this study, a multidimensional analytical approach is adopted by utilizing sources in Turkish and English, as well as Albanian literature and up-to-date data.

Key Words: Kosovo, Bektashism, Prizren, Gjakova, Haji Adem Veçhi Baba.

Giriş

Osmanlı Devleti, Balkanlar’daki fetihlerinin ardından bölgenin kontrolünü sağlamak amacıyla iskân politikaları uygulamıştır. Bu süreçte tarikatlar ve tasavvufi yapılar da dâhil edilmiş; yalnızca dinî değil, sosyo-kültürel işlevleriyle de önemli rol oynamışlardır. Dervişler, ahiler ve gaziler gibi dinî-sivil özneler, askerî başarılarla ek olarak sosyal ve kültürel düzeydeki faaliyetleriyle bu dönüşümü derinleştirmiştir. Osmanlı ordusunun ardından veya onunla gelen dervişlerin inşa ettiği tekke ve zaviyeler, hem İslam’ın yerleşmesini hem de Osmanlı idaresinin yerel düzeyde kurumsallaşmasını kolaylaştırmıştır (Barkan, 2015, 21). Bu yapılar, dinî işlevlerinin yanı sıra toplumsal ve kültürel rolleriyle de Osmanlı’nın yeni fethedilen bölgelerdeki sürekliliğini sağlamada etkili olmuştur.

Osmanlı fetih gücü, gaziler, ahiler ve dervişler olmak üzere üç temel unsura dayanıyordu. Gaziler askerî sınıfı temsil ederken, ahiler fütüvvet anlayışı çerçevesinde şekillenen tasavvufi bir ahlâk sistemini ifade ediyordu. Özellikle savaşçı yönleriyle öne çıkan dervişler ise fetih süreçlerine aktif biçimde katılmış, fethedilen bölgelere yerleşerek İslam’ın yayılmasında önemli rol oynamışlardır. Verimli topraklara yerleşen dervişler, tekke ve zaviyeler inşa ederek yerli halkla ilişkiler kurmuş; tarımsal faaliyetler yoluyla İslam’ın tanıtımına katkıda bulunmuşlardır (Filipović, 1971, 12). Kosova örneğinde olduğu gibi, Balkanlar’ın fethinde de bu dervişlerin öncü rol oynadığına dair tarihî kanıtlar mevcuttur. Bu gruplar yalnızca fetih ve iskân süreçlerinde değil, sosyal ve dinî yapının oluşumunda da etkili olmuşlardır (Karamustafa, 2020; Ocak, 2017; Inalcik, 2011). Genellikle “heterodoks” yani merkezî dinî anlayıştan ayrılan eğilimler olsalar da, Osmanlı yönetimi tarafından desteklenmiş; devlet, askerî katkılarından yararlandığı bu gruplara toprak tahsis ederek hem İslam’ın yayılmasını sağlamış hem de bu yapılar üzerinde dolaylı bir denetim kurmuştur (Hysi, 1006).

Roma İmparatorluğu ve Sırp Krallığı dönemlerinde sistematik baskılara maruz kalan Arnavut toplumu, merkeziyetçi ve meşruiyet sorunu yaşayan yönetim anlayışlarına karşı alternatif arayışlara yönelmiştir. Bu bağlamda, gezginci dervişlerin temsil ettiği tasavvufi yaklaşım, toplum nezdinde cazip bir seçenek olarak görülmüştür (Handžić, 1940, 23). Nüfusun düşük olduğu çevresel bölgelere yerleşen dervişlerin sunduğu manevi sistem, mevcut düzenden memnun olmayan halk tarafından benimsenmiştir. Osmanlı'nın kurumsal olarak bölgeye yerleşmesinden önce, bu "gezgin dervişler" aracılığıyla gelişen kültürel etkileşim, Balkanlar'daki İslamlaşma sürecinde belirleyici rol oynamıştır. Peter Sugar, XV. yüzyılda İslam'ın Balkan toplumları arasında yayılmasında dervişlerin etkisini vurgulayarak, bu süreci Anadolu'da Ahiler öncülüğünde gerçekleşen dini ve toplumsal dönüşümle ilişkilendirir. Ona göre (1977, 53-54), 1520-1530 Osmanlı nüfus sayımlarından önce gerçekleşen din değiştirme hareketlerinin temelinde, bu bölgelerde etkin tasavvufi topluluklar bulunmaktadır. Ayrıca, bu dervişlerin yerel halk tarafından evliya kabul edilmesi, Hristiyan azizleriyle Müslüman veliler arasında sembolik bir özdeşlik yaratmış; bu da Balkanlar'daki İslamlaşmayı yalnızca teolojik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir uyum ve melezleşme süreci hâline getirmiştir.

Kosova'nın İslamlaşma süreci, diğer Balkan bölgelerine kıyasla daha erken başlamıştır. 1389'daki Kosova Savaşı, bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesine ve iskân politikalarının erken uygulanmasına zemin hazırlamıştır (Malcolm, 2001, 14-16). Orta Asya'dan Anadolu'ya yönelen Türkmen göçleri sırasında bu topluluklara önderlik eden dervişler sayesinde, benzer bir İslamlaşma süreci Balkanlar'da da yaşanmıştır (Köprülü, 2009, 125; Yıldız, 2023, 65-77). Ömer Lütfi Barkan'ın (2015, 5-37) Osmanlı arşiv belgelerine dayanan araştırmaları, derviş ve şeyhlerin beraberlerinde getirdikleri topluluklarla fethedilen topraklara yerleşerek İslam'ın yayılmasında etkili olduklarını göstermektedir. Barkan, bu şahsiyetleri "kolonizatör dervişler" olarak tanımlar; onların yalnızca dini değil, sosyal ve kültürel sorumluluklar da üstlendiklerini belirtir. Nitekim Osmanlı kronikleri, bu derviş gruplarının Osmanlı'nın kuruluş ve genişleme sürecindeki belirleyici rollerine ve askerî seferlere katkılarına dair çok sayıda örnek sunmaktadır. Bu veriler, hem Kosova'da hem genel olarak Balkanlar'da dervişlerin İslamlaşma sürecindeki tarihsel rolünü açıkça ortaya koymaktadır.

1. Kosova'da Erken Dönem Bektaşiliğin Tarihsel Arka Planı

Kosova'daki Bektaşiliğin tarihsel gelişimini sağlıklı biçimde değerlendirebilmek için, XIII. ile XVI. yüzyıllar arasında Balkanlar'da şekillenen erken kurumsal yapıların incelenmesi gereklidir. Bu yapılar hem ocak merkezli teşkilatlanmaları hem de Türkmen derviş toplulukları ile aşiretlerin süreçteki rollerini anlamak açısından önemlidir. Kosova ve çevresinde Bektaşî geleneğine dair en erken izler, Sarı Saltuk ve Seyyid Ali Sultan gibi tasavvufi şahsiyetlere atfedilen türbe, makam ve mezar yapılarında görülmektedir. Sarı Saltuk'a ait belgelenmiş vakfiye kayıtları ya da kurumsal bir ocak yapısına ilişkin kesin kanıtlar bulunmasa da, onun etrafında şekillenen inanç sistemi ve ritüel pratiklerin Anadolu ve Balkanlar'da yaygınlık kazandığı, mevcut türbe ve makamlarla doğrulanmaktadır (Yazıcızâde, 2009, 9; Kiel, 1980, 34; İnbaşı, 2013, 292).

Arnavutluk'un tarihçi Ekrem Vlora, Sarı Saltuk ve müritlerinin Osmanlı'nın Balkanlar'a yerleşimini hazırlamak amacıyla XII. yüzyıl başlarında bu bölgeye geldiğini belirtir. Bu kapsamda, Arnavutluk'ta Sarı Saltuk'a atfedilen birçok yerleşim birimi bulunmaktadır. Örneğin, 1190'dan bu yana Kruja şehrine yaklaşık 600

metre mesafedeki bir dağ zirvesi “Mali i Sari Saltikut” (Sarı Saltuk Dağı) olarak adlandırılmakta ve burada ona ait olduğu düşünülen bir tekke yer almaktadır. Ayrıca, tekke yakınındaki bir kaynaktan çıkan suyun halk arasında şifa verici olduğuna inanılmaktadır (Okıç, 1952, 51-53; İbrahimi, 1999, 240; İbrahimi, Nexhat, 06 Mayıs 2025).

Kosova sınırları içinde Sarı Saltuk’a atfedilen birçok mezar, makam, türbe ve onun ismiyle ilişkilendirilen tekke bulunmaktadır. Bu bağlamda, tarihî dokusunu kısmen korumakla birlikte günümüzde büyük ölçüde tahrip olmuş durumda olan Opoja bölgesine bağlı Zgatar köyü çevresinde de Sarı Saltuk’a ait olduğuna inanılan izler mevcuttur. Nitekim Zgatar–Lubiçevë–Prizren güzergâhındaki dağ yolunda, “Gjerman” olarak bilinen mevkide Sarı Saltuk’a atfedilen ayak izleri yer almakta ve hâlâ yerel halk tarafından kutsal kabul edilmektedir. Bu noktaya yaklaşık 500 metre mesafede, halk arasında “Hacı’nın dizi” veya “Hacı’nın oturağı” olarak bilinen başka bir kutsal yapı bulunmaktadır. Kayaya oyulmuş at nalı biçimindeki izler ve bir evliyaya ait olduğuna inanılan şekiller burada görülmektedir. Yapının birkaç metre ilerisinde ise kayaya oyulmuş bir oturak (kürsü) yer almakta, halk buraya oturup giysilerinden bir iplik kopararak kısa süreli dinlenmekte ve bu uygulamayı şifa verici olarak değerlendirmektedir. Aynı bölgede, yaklaşık 300–500 metre uzaklıkta, yerel halk tarafından “Büyük Mezar” (Vorri i Madh) olarak adlandırılan, taşlarla örülmüş dörtgen biçimli bir mezar yapısı bulunmaktadır. İçinde para, yumurta gibi nesnelerin bırakıldığı küçük bir oyuk yer almakta ve bu kısım “dini dolap” olarak adlandırılmaktadır. Mezarlık günümüzde de kutsal bir ziyaret yeri olarak saygı görmektedir. Yakın çevrede ayrıca, “Büyük Çeşme” adıyla bilinen, duvar içine dört köşeli olarak inşa edilmiş ve önünde küçük bir su haznesi bulunan bir çeşme yer almaktadır. Bölge halkı tarafından hayvanların sulanması ve eşyaların temizlenmesi amacıyla kullanılan bu çeşme, işlevselliğini hâlen sürdürmektedir. Bölgenin birkaç kilometre ötesinde ise “Zgatar’ın Büyük Mağarası” (Shpella e Madhe) bulunmaktadır. Halk anlatılarına göre burada Hz. Ali ile bir ejderha arasında mücadele yaşanmış; ejderhanın köy halkını—özellikle genç kadınları—esir aldığı, Hz. Ali’nin ise onu mağlup ederek köyü kurtardığına inanılmaktadır.¹

Kosova’nın Peja (İpek) şehri yakınlarındaki Qyshk köyü civarında, İpek–Pristine yolu üzerindeki “Zeynel Ağa Ovası” olarak bilinen bölgede Sarı Saltuk adına rastlanmaktadır. Kaynaklara göre bu alanın eski adı “Siparunti” olup burada antik bir yerleşim bulunduğu belirtilmektedir (Locı, 1974, 78). Bölgede geçmişte bir türbe yer almakta, günümüzde ise terk edilmiş bir mezarın Sarı Saltuk’a ait olduğuna inanılmaktadır. Türbe özellikle salı günleri ziyaret edilmekte, ancak en yoğun ziyaret 2 Ağustos’ta kutlanan ve *Ali Günü* olarak bilinen etkinlikte gerçekleşmektedir. Aynı bölgede, kuru duvar tekniğiyle inşa edilmiş ikinci bir mezar daha bulunmaktadır. Türbe alanında iki mihrap yer almakta; burada mum yakma, ip koparma, para bırakma ve helva hazırlama gibi ritüeller uygulanmaktadır. Ziyaretler genellikle ikinci vaktine kadar sürmekte ve çeşitli dilekler için dualar edilmektedir (Kaleshi, 1967; İbrahimi, 1999, 242). Dikkat çeken bir diğer husus, mezarın hem Müslümanlar hem

¹ Nexhat İbrahimi (1999, 241-242), Zgatar köyüne ilişkin halk inançlarını doğrudan gözlem ve kişisel deneyimlerine dayanarak aktarmaktadır. Kendi beyanına göre, bu köye dair notlarını hem kişisel hafızasına —ki bu gözlemler birkaç yıl öncesine dayanmaktadır— hem de dedesi Hevzi Tefik İbrahimi’nin (1903–1988) kendisine aktardığı sözlü anlatılara dayandırmaktadır. Zgatar köyü kökenli olan İbrahimi, halk arasında kutsal kabul edilen “Hacının Oturağı”, “Büyük Mezar” ve “Zgatar’ın Büyük Mağarası” gibi mekânları defalarca ziyaret etmiş; bu alanlara ilişkin gözlemlerini yerinde inceleme fırsatı bulmuştur.

de Hristiyanlar tarafından ziyaret edilmesidir. Skender Riza, türbenin sağlık, şans ve ilahi yardım dilekleriyle farklı inanç topluluklarınca ziyaret edildiğini, Sarı Saltuk'un faaliyetlerinin Osmanlı öncesi döneme ve Bogomilizm gibi heterodoks hareketlerle paralel bir süreçte dayandığını belirtmektedir (Riza, 1991, 49).

Yakova (Gjakova) Bektaşî şeyhlerinden Baba Kazım'a göre, Kosova'nın kuzeydoğusundaki Lumë bölgesinde yer alan Jallicë (Gjallicë) mevkiinde, her yıl 2 Ağustos'ta *Sarı Saltuk Günü* kapsamında ziyaret edilen bir türbe daha bulunmaktadır (Kaleshi, 1967, 92). Benzer şekilde, İpek'e yaklaşık 17 km uzaklıktaki Deçan'a bağlı Prilep köyünde, Reka Nehri kıyısında Sarı Saltuk'a atfedilen bir başka türbe halk arasında kabul görmektedir (Kaleshi, 1967, 89; İbrahimi, 1999, 243). Ayrıca, Pashtrik Dağı'nın zirvesinde, Arnavutluk sınırına yakın bir noktada Sarı Saltuk'a ait olduğuna inanılan bir mezar daha yer almaktadır. II. Dünya Savaşı'na kadar her yıl 2 Ağustos'ta düzenlenen *Ali Günü* etkinliklerinde İpek, Yakova, Prizren, Būç, Debre ve Arnavutluk'un çeşitli bölgelerinden binlerce kişi bu mezarı ziyaret etmekteydi. Ancak bazı rivayetlerde Sarı Saltuk'un burada vefat etmediği, yalnızca bir süre konakladığı öne sürülmektedir.² Bu yapılar, Sarı Saltuk kültürünün yalnızca bir inanç sistemi değil, aynı zamanda bölge halkının kolektif hafızasında derin etkiler bırakan bir kültürel miras olduğunu göstermektedir.

2. Osmanlı Dönemi'nde Kosova'da Bektaşiliğin Gelişimi

Balkanlar'daki İslamlaşma süreci, özellikle Boşnaklar ve Arnavutlar arasında belirgin bir yoğunluk kazanmıştır. XIV. yüzyılda Arnavut toplumunun dinî yapısının zayıf ve dağınık olduğu, dönem kaynaklarında da belirtilmektedir. Nitekim bazı Katolik temsilciler, Arnavutların dinî kimliklerinin belirsizliğine dikkat çekmiş; bir papazın "Bunlar ne gerçek Katolik ne de gerçek Şizmatiktir (Ortodoks)" ifadesi, bu aidiyetin gevşekliğini yansıtmaktadır (Duka, 1995; Okıç, 1952, 50). Bu durum, Arnavutlar arasında kurumsallaşmış bir dinî yapının henüz oluşmadığını göstermektedir.

Bektaşî dervişlerinin bölgeye gelişi, büyük ölçüde Osmanlı'nın askerî-siyasi yayılmasıyla paralel ilerlemiş; özellikle Sultan II. Murad döneminde (1412–1451), Yeniçeri Ocağı ile birlikte bölgeye ulaştıkları ve zamanla yerleşerek Bektaşiliği yaydıkları bilinmektedir. Bu süreçte tekke merkezli ilk sistemli yerleşimlerin kurulduğu anlaşılmaktadır (Birge, 1991, 81-83; Alpan, 1975, 97; Zickel, 1994, 9-19; İnalçık, 1993, 57-58). Kasım Baba, Yemini Baba ve Piri Baba gibi önde gelen şeyhler, süreci daha da güçlendirmiş; özellikle Sultan II. Bayezid döneminde birçok tekke inşa edilmiştir.

Bektaşiliğin etkisi, Arnavut nüfusun yoğun olduğu Yanya, Kosova ve Manastır çevresinde daha belirgin olmuş; İslamlaşma süreci, özellikle Kosova bölgesi ve Arnavutların orta sınıfları arasında yoğun şekilde gözlemlenmiştir. Ancak bu dönüşüm tüm toplumu eşit düzeyde etkilememiş; bazı bölgelerde "gizli Hristiyanlık" eğilimlerinin sürdüğü belgelenmiştir. Nitekim Kosova vilayetine bağlı bazı kazalarda bu eğilimleri bastırmak amacıyla Osmanlı yönetimi vaizler görevlendirmiştir. Ancak bu tür vakalar, genel Müslüman nüfus oranını anlamlı ölçüde etkilememiştir (Maden, 2013, 144-145).

2 Prizren Salnamesi'nde de bu türbeye dair şu ifadeler yer almaktadır: "Şehrin batısında, yaklaşık üç saatlik mesafede, Pashtrik Dağı'nın zirvesinde Sarı Saltuk Dede'nin defnedildiği türbe yer almaktadır. Çevrede yaşayan farklı etnik topluluklardan insanlar onun şahsiyetine büyük hürmet göstermekte ve her yıl belirli dönemlerde bu türbeyi ziyaret etmektedirler." (Kaleshi, 1967, 90-91, İbrahimi, Nexhat, 06 Mayıs 2025)

Evliya Çelebi, doğrudan bir Bektaşî topluluğundan söz etmese de bazı derviş gruplarının mavi giymediğini ve boza içmediğini belirtmiştir. Ayrıca, Ergir bölgesinde içki içen kimselerle karşılaşmadığını ve Nevruz ya da Sarı Saltuk gününe dair herhangi bir kutlama görmediğini ifade etmiştir (Evliya Çelebi, 1938, 2/447-452). Bu gözlemler, bölgede Bektaşî geleneğinden önce varlık gösteren ve XVII. yüzyıla kadar etkisini sürdüren abdal hareketine işaret ediyor olabilir (Karamustafa, 1999, 61-68). Bektaşîliğin Balkanlar'daki yayılma süreci XVII. yüzyılda başlamış, XVIII. yüzyılda ise en yoğun düzeyine ulaşmıştır (Popovic, 1993, 64). Yeniçeri Ocağı'yla olan ilişkisi dikkate alındığında, Bektaşîliğin özellikle Kosova'da yaygınlık kazanması tarihsel olarak tutarlıdır. Bu ilişki, bazı istisnalar dışında, XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar olumlu bir seyir izlemiştir.

Bektaşîliğin Kosova toplumu içinde yaygınlaşmasında en önemli dönüm noktalarından biri, Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın etkili olduğu XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarıdır (Fraseri, 2002, 57-62). 1788'de valiliğe atanan Ali Paşa, Arnavut kimliğini öne çıkaran siyasi duruşu ve Bektaşîliğe olan ilgisiyle bu tarikatın bölgede kalıcı ve kurumsal bir yer edinmesini sağlamıştır. Bu yakın ilişki, Bektaşî şairi Hasan Züko Kamberi'nin onu "Arnavutların kralı" ilan eden şiirinde de görülmektedir (Alpan, 1975, 15). Sultan II. Mahmud'un 1826'da Bektaşî tekkelerini kapatmasının ardından, birçok Bektaşî babası Arnavutluk'un kırsalına çekilmiştir (Beluli, 2002, 659-662). Ali Paşa ise bu süreci kendi siyasi hedefleri doğrultusunda kullanarak, Bektaşîliği hem meşruiyet kazanmak hem de toplumsal destek oluşturmak için bir araç hâline getirmiştir (Tyrabi, 1929, 73). Sadık Baba ve Şemimi Baba gibi sürgün edilen önemli Bektaşî şeyhlerini himayesine almış, onların farklı köy ve kasabalarda tekke inşa etmelerini teşvik etmiştir (Clayer, 2012, 127-133; Külçe, 2004, 174-177; Lala, 2015, 72-77). Bu çerçevede, Kosova'nın Yakova (Gjakova) şehrindeki Bektaşî tekkesinin de söz konusu dönemde inşa edildiği değerlendirilmektedir.

Arnavutlar, Bektaşî topluluğuyla birlikte ortak düşman olarak gördükleri Osmanlı yönetimine karşı birleşmişlerdir. Bektaşî ozanı Hasan Züko Kamberi, 1788'de Yanya valiliğine atanan Ali Paşa'yı "Arnavutların kralı olmaya layıksın" ifadesiyle övmüştür (Alpan, 1975, 15). Ali Paşa, Sultan II. Mahmud'un uyarılarına rağmen kendi siyasi çizgisinde ısrar etmiş ve Osmanlı yönetimiyle açık bir çatışmaya girmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti, Ali Paşa'ya karşı askerî hazırlık yaparken, Ali Paşa da direniş için önlemler almıştır (Beluli, 2002, 659-662). Bu kriz, aralarında Sadık Baba ve Şemimi Baba'nın da bulunduğu birçok Bektaşî şeyhinin kendi bölgelerine çekilmesine yol açmıştır (Tyrabi, 1929, 73). Ali Paşa ise bu gelişmeyi fırsata çevirerek, sürgün edilen Bektaşî din adamlarını himayesine almış ve tarikatın bölgedeki etkisini artırmıştır (Külçe, 2004, 177). Bu doğrultuda hem Bektaşî şeyhleriyle ilişkilerini güçlendirmiş hem de onların faaliyet göstereceği tekkelerin inşasını teşvik etmiştir. Köy ve kasabalarda kurulan bu tekkelere gönüllü din adamları atanmış, böylece Bektaşîlik tabana yayılmıştır. Ali Paşa, merkezi otoriteye karşı yerel bir güç odağı oluşturmak amacıyla bölgede birçok Bektaşî tekkesinin açılmasına öncülük etmiştir (Clayer, 2012, 127-133; Külçe, 2004, 85). Bu tekkeler arasında Yakova'daki Bektaşî tekkesinin de bulunduğu kabul edilmektedir. Ali Paşa'nın Bektaşîlikle kurduğu yakın ilişki ve tarikatın yapısıyla, Hasluck, Birge, Bartl ve Clayer gibi birçok Batılı araştırmacının ilgisini çekmiştir (F. W. Hasluck, 1929; Birge, 1991; Bartl, 1998; Clayer, 2012).

3. Kosova'da Bektaşî Tekkeleri

Bektaşî tarikatının Kosova'daki yayılışı büyük ölçüde Arnavutluk üzerinden gerçekleşmiştir. Bu kapsamda ilk tekkelerin Prizren ve Yakova şehirlerinde kurulduğu anlaşılmaktadır. Mevcut literatüre göre, Kosova sınırları içinde sekiz Bektaşî tekkesi tespit edilmiştir. Ancak bu tekkelerin kuruluş tarihleriyle ilgili görüş ayrılıkları vardır. Örneğin Raif Virmişa, Yakova'daki tekkenin 1481'de kurulduğunu savunurken (Virmişa, 2010, 165-170), bazı Bektaşî kaynakları yapının 1790'da Baba Şems tarafından inşa edildiğini belirtir (Shenjtë, 2021; Altı, 2018, 165). Arnavutluk'taki tekkelerle karşılaştırıldığında, Kosova'daki Bektaşî yapılarının bölgesel teşkilatlanmada merkezi bir rol oynamadığı görülmektedir. Bu durum, Bektaşîliğin Kosova'da sanılandan daha geç kurumsallaştığını göstermektedir. Ancak buna rağmen, 1790 yılında kurulan ilk tekkenin, Bektaşîliğin resmen ilga edildiği 1826'dan önceki bir tarihe dayanması dikkat çekicidir.

Evliya Çelebi'nin XVII. yüzyılda kaleme aldığı *Seyahatnâme*, Arnavut nüfusun yaşadığı bölgelerdeki Bektaşî tekkelerine dair önemli bilgiler sunar. Çelebi, Kaçanik, Mitroviça ve Dubniça'da tekkeler bulunduğunu belirtir. Mitroviça'da, çevredeki mahallelerde yer alan Mustafa Baba Tekkesi'nin yoğun ziyaret aldığı ve Bektaşî dervişlerinin burada yaşadığını aktarır (Evliya Çelebi, 1938, 5/547; Evliya Çelebi, 1979, 269; Altı, 2018, 92). Kaçanik'teki tekkeye değinerek Üsküp yolu üzerindeki Kırklar Türbesi'ni ziyaret ettiğini söyler (Evliya Çelebi, 1938, 5/556; Evliya Çelebi, 1979, 280). Dubniça'da ise biri Bektaşî tarikatına ait iki tekkenin varlığından bahseder ve Bektaşî tekkesinde Hüsam Dede adlı bir velinin medfun olduğunu belirtir. (Evliya Çelebi, 1979, 300) Ancak Çelebi'nin ayrıntılı biçimde anlattığı bu tekkelerin hiçbirisi günümüze ulaşmamış, bunlara dair somut izler de tespit edilememiştir (Virmişa, 2010, 165-168).

XVIII. yüzyılın sonlarında Arnavutluk'tan Kosova'ya gelen Baba Receb adlı Bektaşî babası, Priştine'deki Piri Nâzır Camii'nin avlusunda bir Bektaşî tekkesi kurmuştur (Rexhepagiqi, 2003, 210)". Bu yapı, XIX. yüzyıl boyunca hem tekke hem de medrese olarak kullanılmış (medrese hakkında bkz. Mehmeti, 2012), XX. yüzyıldan itibaren ise yalnızca cami işleviyle varlığını sürdürmüştür. Bahçesinde yer alan Piri Nâzır Türbesi günümüzde de ziyaret edilen önemli bir kutsal mekândır (Beçirbegoviç, 1972, 86; İzeti, 2003, 256). Yaklaşık 3x5 metre boyutlarında ve kârgir yapı tekniğiyle inşa edilen türbenin üzeri kiremit çatılıdır. İçinde tek bir sanduka bulunmaktadır; ancak bu sandukanın kime ait olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bir rivayete göre, burada Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde vezirlik yapmış Piri Nâzır defnedilmiştir (Kaleshi, 1955; Virmişa, 2010, 168-169). Diğer görüşlere göre ise sanduka, tekkenin kurucusu Baba Receb'e veya ikinci postnişin İsmâ Dede'ye aittir. Türbenin dikkat çekici özelliklerinden biri, hem Müslümanlar hem de Sırp Ortodoks topluluğu tarafından ziyaret edilmesidir. Bu durum, yapının dinî sınırların ötesinde kutsal bir mekân olarak algılandığını göstermektedir. Sırp Ortodoks inancına göre, türbenin bulunduğu cami avlusunda 1389'daki I. Kosova Muharebesi sonrasında Osmanlı Padişahı I. Bayezid'in emriyle defnedildiği varsayılan Aziz Lazar'a (Sveti Lazar) ait bir mezar yer almaktadır. Başka bir rivayete göre ise cenaze üç yıl sonra çıkarılarak Ravanica Manastırı'na nakledilmiştir. Bu anlatılar, Balkanlar'daki çok dinli yapının bir yansıması olarak, farklı inanç gruplarının aynı mekânı kutsallaştırma eğilimlerini ortaya koymaktadır (Beçirbegoviç, 1972, 87; İzeti, 2003, 235; Virmişa, 2010, 176).

3.1. Prizren Bektaşî Tekkesi

Prizren'deki tek Bektaşî tekkesi, Yakova doğumlu Hacı Adem Veçhi Baba tarafından 1885'te (bazı kaynaklara göre 1889/1890) kurulmuştur. XIX. yüzyılda ilmî donanımı, dinî otoritesi ve toplumsal itibarıyla öne çıkan Veçhi Baba, Bektaşî biyografi kaynaklarında da özel bir yer edinmiştir (Rexhebi, 1996, 427-430). 1841'de Yakova'da doğan Veçhi Baba, henüz çocuk yaşlarda Prizrenli Hacı Adem Baba'nın hizmetine girmiş ve ondan tasavvufî eğitim almıştır. On dokuz yaşında dervişlik makamına ulaşmış, şeyhinin Arnavutluk'taki Melçan Tekkesi'ne geçmesiyle Prizren'deki tekkenin sorumluluğunu devralmıştır (Rexhebi, 1996, 427; Rexhepagiqi, 2003, 213). Daha sonra Fraşeri Tekkesi'nde görev yapmış, ardından Aluş Baba'nın izniyle hacca gitmiş ve bu seyahatte Mekke, Medine, Kerbela, Filistin, İran ve Hindistan gibi merkezleri ziyaret etmiştir. Hac dönüşü Arnavut milliyetçi hareketinin ivme kazandığı bir dönemde, Aluş Baba'nın yönlendirmesiyle 1877'de Prizren'e dönmüş ve 1885'te şehrin ilk Bektaşî tekkesini kurarak Kosova'daki Bektaşîliği kurumsallaştırmıştır (Rexhebi, 1996, 427-428; Hafız, 2024, 226-227; Maden, 2013, 160).

Veçhi Baba, yalnızca dinî ve tasavvufî faaliyetleriyle değil, siyasi ve toplumsal gelişmelerdeki etkisiyle de öne çıkmıştır. *Prizren Birliği*'nin kuruluşunda aktif rol almış, 1921'de kurulan *İslam Cemaati* derneğinin öncülüğünü yapmıştır. 1922'de dedelik makamına yükselmiş, memleketi Yakova'ya dönmüş ve 1927'de vefat etmiştir (Rexhebi, 1996, 428; Hafız, 2024, 227; Vırmiça, 2010, 172-173). Onun çok yönlü faaliyetleri, XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında Kosova'daki dinî, kültürel ve siyasi yapının anlaşılması açısından önemli bir örnektir.

Hacı Adem Veçhi Baba'nın dedelik makamına yükselerek Yakova'ya dönmesi, Prizren Tekkesi'nde manevi liderliğin boş kalmasına ve kurumsal sürekliliğin zayıflamasına neden olmuştur. Dede makamının boşalmasıyla birlikte dervişlerin zamanla dağıldığı ve tekkenin 1924'te resmen kapandığı anlaşılmaktadır. Tekke, Prizren'in Troşan Mahallesi'nde inşa edilmiştir (Karahoda, 2003, 142). Günümüzde yapı, özgün işlevini yitirmiş olup bir aile tarafından konut olarak kullanılmaktadır. Tekke bahçesindeki mezar kitâbesi, kurucu Hacı Adem Veçhi Baba'nın annesine ait olup yapının tarihsel varlığını belgeleyen somut bir unsurdur. Bu kitâbe (Resim 2), bölgenin dinî ve kültürel mirasının korunması açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır (Hafız, 2024, 227).

Resim 1: Bektaşî Tekkesinin Son Şeyhi Şükrü Baba(Resim, Hafız, 2024, 227 alınmıştır.)

Resim 2: Adem Veçhi Baba'nın Mezar Taşı(Resim, Hafız, 2024, 228 alınmıştır.)

3.2. Yakova (Gjakova) Bektaşî Tekkesi

Hacı Adem Veçhi Baba'nın 1927'de Yakova'daki vefatının ardından dervişlerin bir kısmı farklı yönlerle dağılmış, bir kısmı ise daha önce Şeyh Şemseddin Baba (ö. 1884) tarafından kurulan Yakova Bektaşî Tekkesi'ne intikal etmiştir. Bu tekke, günümüzde de faaliyetlerini sürdürmekte ve fiziksel varlığını korumaktadır. Bektaşî kaynaklarına göre tekke, 1790 yılında kurulmuştur (Shenjtë, 2021; Altı, 2018, 92; Elsie, 2019, 244; Vırmiça, 2010, 165). Tekkenin şeyh silsilesi şu şekildedir: Şeyh Şemseddin Baba (ö. 1884), Şeyh Abdülgani Baba (ö. 1840), Şeyh Adem Baba (Plaku) (ö. 1894), Şeyh Abdurrahman Baba (ö. 1896), Şeyh Mehmet Şemseddin Baba (ö. 1908), Şeyh Hafız Ali Baba (ö. 1927), Şeyh Hacı Adem Veçhi Baba (ö. 1927), Şeyh Hamza Baba (ö. 1952), Şeyh Kazım Bakallı Baba (ö. 1981), Şeyh Musa Baba (ö. 1975), Şeyh Tayar Gaşi Baba (ö. 1994) ve Şeyh Mumin Lama Baba'dır. (ö. 2021) (Kaleshi, 1967, 14-15; Rexhepagiqi, 2003, 230; Elsie, 2019, 244; Maden, 2013, 160; Vırmiça, 2010, 172-173; Altı, 2024, 25). Onun ardından tekkenin yönetimi Derviş Raufi tarafından üstlenilmiştir (Shenjtë, 2021).

Tekkenin girişindeki Osmanlıca kitâbede, “Bu tekke, zamanı geldiğinde uzlete çekilen Şemseddin Baba tarafından kurulmuştur.” ifadesi yer alır. Yapının, 1790'lı yıllarda Sa'dî tarikatına mensup Şemseddin Baba tarafından kurulduğu, daha sonra onun öncülüğünde Bektaşîliğe dönüştürüldüğü belirtilmektedir. Şemseddin Baba'nın 1790–1820 yılları arasında görev yaptığı kaydedilmektedir. Kuruluşundan itibaren toplam 12 baba bu tekkede postnişinlik yapmıştır. XVIII. yüzyılda başlayan bu silsile, 2021 yılında vefat eden Baba Mumin Lama ile devam etmiştir. Yakova Tekkesi, yalnızca dinî bir merkez değil, aynı zamanda Arnavut millî bilincinin gelişiminde de etkili olmuştur. Özellikle 1878–1881 yılları arasında faaliyet gösteren *Prizren Arnavut Birliği*'ne verdiği destekle dikkat çekmiştir. Tekke, Kosova dışında Kuzey Makedonya ve Arnavutluk'ta da etkili olmuş; örneğin, Baba Kazım 1941'de Tiran'daki *Dünya Bektaşî Merkezi*'nde derviş eğitimi vermiş ve komünist dönemde uluslararası bağlantılarını sürdürmüştür. Ayrıca Detroit Tekkesi'nde görev yapan Baba Recep ve Kahire Tekkesi'ndeki Yakovalı Baba Bayram Gurakuqi ile irtibat kurmuştur. Ancak 7 Mayıs 1999'da Sırp ordusunun saldırısıyla tekke ağır hasar görmüş; özellikle el yazmaları ve kitapların bulunduğu kütüphane tamamen yok olmuştur. Buna rağmen tekke yeniden inşa edilmiş günümüzde hem dinî hem de kültürel bir merkez olarak faaliyetlerine devam etmektedir (Shenjtë, 2021; Vırmiça, 2010, 172-177).

4. Sosyal ve Siyasi Gelişmeler Bağlamında Kosova'da Bektaşîlik

1826 yılında II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasıyla birlikte, Osmanlı'nın ilk dönemlerinden itibaren resmî meşruiyet kazanan Bektaşî tarikatının yaklaşık üç yüzyıllık statüsü sona ermiştir. Bu gelişme, tarikat mensuplarının sadece idarî bir tasfiyeyle karşı karşıya kalmalarına değil, aynı zamanda varlıklarını sürdürebilmek için yeraltına çekilerek farklı coğrafyalarda barınma arayışına yönelmelerine yol açmıştır (Bozbora, 2000, 126; Ceyhan - Alandağlı, 2020, 41). Alınan sert tedbirler özellikle İstanbul ve Anadolu'daki Bektaşîler üzerinde ağır etkiler yaratmıştır. Bu durumu ortaya koymak açısından Ahmet Cevdet Paşa'nın “Ortada Bektaşî kıyafetinde kimse kalmadı” ifadesi çarpıcıdır (Cevdet Paşa, 1966, 12/328). Buna karşın Balkanlar, özellikle de Arnavutluk coğrafyası, tarikat için önemli bir sığınak bölgesi hâline gelmiştir (Külçe, 2004, 174). Bektaşîliğin Arnavut topraklarında kurumsallaşarak örgütlenmesi, 1790–1822 yılları arasında Güney Arnavutluk'ta yarı özerk bir yönetim kuran ve Bektaşî olan Tepedelenli Ali Paşa'nın hâkimiyet dönemine rastlamaktadır.

Her ne kadar Osmanlı merkezine karşı bir siyasal duruş sergilese de, Ali Paşa'nın açık bir Arnavut milliyetçisi olduğu söylenemez; zira yönetim merkezinde resmî dil olarak Yunanca kullanılmaya devam etmiştir (Clayer, 1994, 58–61). Nitekim 1826 sonrasında, Osmanlı'da Bektaşiliğin yasaklandığı dönemde, Yanya, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya gibi bölgelerde altmıştan fazla tekkenin kurulduğu tespit edilmiştir. Bu genişleme yalnızca dinî bir yayılım olarak kalmamış; 19. yüzyılın sonlarında güç kazanan Arnavut bağımsızlık hareketine doğrudan destek niteliği de taşımıştır. Bu bağlamda Bektaşî tekkeleri, millî uyanışın kültürel, siyasal ve ekonomik boyutlarında etkinlik gösteren merkezler hâline gelmiştir (Musaj, 1995, 227; Maden, 2010, 299; İzeti, 2005, 521-522).

XIX. yüzyılın sonlarında şekillenmeye başlayan Arnavut ulusal bağımsızlık hareketi, yalnızca siyasî ve kültürel değil, dinî ve tasavvufî unsurların da katkısıyla gelişmiştir. Bu süreçte Bektaşî tarikatı, Arnavut milliyetçiliğinin ideolojik temellerinde ve örgütlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bektaşî tekkeleri, hem eğitim ve kültür merkezleri hem de millî bilinç oluşturan yapılar olarak işlev görmüştür. Tarikat mensupları arasında yaygınlaşan “Vatan olmadan din de olmaz” söylemi, inançla ulusal kimliğin iç içe geçtiği bir anlayışın yansımasıdır (Pollo, 1995, 221; Clayer, 1994, 58-61). Bu dönemde, Bektaşî çevrelerde Osmanlılık ve Türkçülükten uzaklaşılarak Arnavutçuluk merkezli bir kimliğin benimsendiği gözlemlenmektedir. 10 Haziran 1878'de Kosova'nın Prizren şehrinde toplanan *Ulusal Bağımsızlık Hareketi Kongresi*'nde başkanlığa, köklü Bektaşî ailelerinden Fraşiri ailesine mensup Abdül Fraşiri getirilmiştir (Doja, 2008, 83). Fraşiri ailesi, hem tasavvufî mirası hem de siyasal vizyonuyla Arnavut ulusal uyanışında belirleyici bir rol oynamıştır. Abdül Fraşiri, bağımsızlık hareketinin önde gelen isimlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Baba Recebi'nin şu ifadesi bu etkiyi özetlemektedir: “Eğer Baba Aluş olmasaydı, Abdül Fraşiri'nin *Prizren Birliği* ideali belki de gerçekleşmezdi” (Rexhebi, 1996, 489). Ailenin diğer üyeleri de Arnavutluk'un ulusal kimliğinin inşasında önemli roller üstlenmiştir. Sami Fraşiri (Şemseddin Sami), Osmanlı entelektüel dünyasında özellikle *Kamusü'l-A'lâm* adlı eseriyle tanınmıştır. Naim Fraşiri ise edebiyat aracılığıyla Arnavut milliyetçiliğini desteklemiş; halk arasında “millî şair” unvanını almıştır. 1895 yılında yazdığı *Bektaşî Defteri* adlı eserinde, Bektaşiliğin bir gün Arnavut halkının millî dini olacağına dair umudunu dile getirmiştir (Gawrych, 2021, 118-119). Diğer bir aile mensubu olan Mid'hat Fraşiri ise bağımsızlık sonrası dönemde Arnavutluk'un siyasal yapılanmasında etkin rol oynamıştır. Naim Fraşiri, Bektaşî kültürüyle iç içe büyümüş ve Bektaşî edebiyatının gelişiminde önemli katkılar sunmuştur. XIX. yüzyılda Arnavutça yazılmış dinî edebiyatın gelişmesinde etkili olmuş, *Bektaşî Defterleri* ve *Qerbelaja* adlı eserlerinde dinî olaylar aracılığıyla vatan sevgisini işlemiştir. Şu ifadesi dikkat çekicidir: “Hepimiz Arnavutuz, Tanrı'ya inanırız (...) annemiz Arnavutluk'tur.” Bu sözler, halkın ruhuna hitap eden bir vatanseverlik anlayışının ifadesidir (Pollo, 1995, 221-222).

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Bektaşilik, yalnızca bir tasavvufî tarikat değil, aynı zamanda Arnavut ulusal kimliğinin taşıyıcısı ve bağımsızlık mücadelesinin etkin bir unsuru hâline gelmiştir. Bu dönemde Bektaşilik ile Arnavut milliyetçiliği arasındaki yakın ilişki, özellikle Kosova'daki tekkelerin sosyo-politik işlevlerinde belirgin biçimde görülmektedir. Gjakova, Priştine ve çevresindeki Bektaşî merkezleri, Osmanlı yönetimine karşı yalnızca dinî değil, aynı zamanda siyasî direnç odakları olarak öne çıkmıştır. Bu merkezlerde görev yapan bazı babalar ve şeyhler, Osmanlı karşıtı silahlı hareketlerde etkin roller üstlenmiş; bazıları bu mücadele sırasında hayatlarını kaybetmiştir. 1860 yılında ayaklanmalara önderlik

eden Sheh Fejza (Dibra), Prizren’de faaliyet gösteren Ymer Prizreni, Mustafa Tetova, Mustafa Zerqani, Sabri Preveza, Baba Aluş Fraşiri, Baba Hysen Kukeli ve 1910–1912 isyanlarında aktif olan Baba Zeneli bu isimler arasında yer almaktadır (Pollo, 1995, 222). Bektaşî tekkeleri aynı zamanda millî şuurun inşa edildiği, muhalefetin örgütlendiği mekânlar hâline gelmiştir. Tekkelerde düzenlenen toplantılarda dinî meselelerin yanı sıra Arnavut-Osmanlı ilişkileri gibi politik konular da ele alınmıştır. Avusturya-Macaristan Konsolos Yardımcısı Prohaska, Dukagjin Ovası’nda birçok gencin tekkelerde Arnavutça okumayı öğrendiğini, *Drita* gazetesi ve Arnavutça kitapların burada okunduğunu belirtmektedir (Pollo, 1995, 221). 1910–1911 yıllarındaki isyanlar, Kosova’daki direnişin başlangıcı olarak kabul edilmekte olup, Ferizaj, Kaçanik, Gjilan ve Gjakova gibi şehirlerde yaşanan ayaklanmalarda Bektaşî babaları ve müritleri aktif rol oynamıştır. Bu süreçte Bektaşîlik, Arnavut halkının siyasal özgürlük mücadelesiyle iç içe geçmiş ve önemli bir sosyo-politik aktör hâline gelmiştir. Dervişlerin vatansever içerikli vaazları, millî hareket içinde dikkate değer bir işlev görmüştür. Sahip oldukları dinî otorite sayesinde, bu liderler devlet müdahalesinden büyük ölçüde muaf olarak propaganda faaliyetlerini sürdürmüştür. Avusturya-Macaristan’ın Yanya Konsolosluğu’na ait 1896 tarihli bir raporda da belirtildiği üzere, Babîâlî’nin Yunanistan’a savaş ilanı üzerine Arnavut halkına yapılan silahlanma çağrısına birçok Arnavut şeyhi karşı çıkmıştır. Bu liderler, Arnavutların silahlı gücünü Osmanlı çıkarları için değil, kendi ulusal menfaatleri doğrultusunda kullanmaları gerektiğini savunarak propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardır (Pollo, 1995, 222).

Prizren’de Bektaşîliğin yayılmasında en etkili isim Hacı Âdem Veçhi Baba’dır. 1890 yılında kurduğu tekke ile bölgede tarikat faaliyetlerinin yeniden örgütlenmesini sağlamış, dinî yapının yanı sıra millî ve sosyal bilinç eksikliğini bir Bektaşî hareketinin oluşumuna öncülük etmiştir. Kosova’nın farklı bölgelerine gerçekleştirdiği seyahatlerle Bektaşîliği yaymış, *Prizren Birliği* üyesi olarak Abdül Fraşiri ile yakın ilişki kurmuştur. 1921’de Prizren’de *İslam Cemaati* derneğini kurmuş, ardından Yakova’ya dönerek 1927 yılında vefat etmiştir (Rexhebi, 1996, 427-429; Hafız, 2024, 227; Elsie, 2019, 276-277; Vırmiça, 2010, 173).

Bektaşîliğin Arnavut milliyetçiliğiyle kurduğu ideolojik bağ, Arnavutluk’un bağımsızlık sürecinde etkili olmuştur. Arnavutluk’taki Bektaşî tekkeleri, millî kimliğin inşasında ve bağımsızlık mücadelesinde önemli roller üstlenmiştir. Ancak bu etki, özellikle Kosova’daki Bektaşî toplulukları için benzer düzeyde olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Kosovalı Arnavutlarla Sırp arasındaki tarihsel çatışma, Bektaşîliğin Sırp idaresince Arnavut milliyetçiliğinin bir aracı olarak görülmesine neden olmuş; bu da tekkeleri baskı ve şiddetin hedefi hâline getirmiştir (Justin McCarthy, 2014, 174, 159-187, 399; Mylonas, 2019, 866-887; Mazower, 2017, 85). Bu baskılar yalnızca kurumsal yapılarla sınırlı kalmamış; tekke babaları, imamlar ve müritler de doğrudan hedef alınmıştır. Bektaşîliğe yönelik bu müdahaleler, etnik kimliğe yönelik asimilasyon politikalarının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. 1913’te Balkan Savaşları’nın ardından Kosova’nın Sırp işgali sırasında bütün dinî yapılar gibi Bektaşî tekkeleri de hedef alınmış; bu süreç Arnavut kimliğine yönelik sistematik bir tasfiyeye dönüşmüştür. Robert Elsie’ye (2019, 79) göre, birçok Bektaşî tekkesi Sırp güçlerince yıkılmış ve yerlerine kilise ya da manastırlar inşa edilmiştir. Ancak bu tekkelerin isim ve konumlarına dair ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Öte yandan, Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâmesi*’nde Kosova’da sekiz Bektaşî tekkesinin bulunduğu belirtilmektedir. Bu yapıların, söz konusu yıkım sürecinde ortadan kaldırılan tekkeler arasında yer almış olabileceği değerlendirilmektedir.

Kosova'daki etnik temelli gerilimlerin kökeni, Sırp ve Arnavut ulusal hareketleri arasındaki tarihsel rekabete dayanmaktadır. Bu bölge, yüzyıllar boyunca etnik, dinî ve dilsel çeşitliliklerin siyasallaştığı; ulusal kimliklerin çatıştığı ve toprak hâkimiyeti iddialarının mücadeleye dönüştüğü bir alan olmuştur (Stokes, 1993, 231). Balkanlardaki milliyetçi hareketler çoğunlukla Osmanlı karşıtlığı üzerinden şekillenmişken, Arnavut milliyetçiliği büyük ölçüde Sırp yayılmacılığına tepki olarak gelişmiştir. Etnik, dinî ve dilsel farklılıklar, Sırp ve Arnavut toplulukları arasındaki gerilimi derinleştirmiş ve Kosova'yı uzun süreli bir çatışma alanına dönüştürmüştür. Özellikle 1912–1913 Balkan Savaşları sırasında Sırp ordusunun Kosova'yı ilhakı, binlerce Arnavut'un hayatını kaybettiği şiddet olaylarını beraberinde getirmiştir (Malcolm, 2001, 59-80). Bu tarihten itibaren Kosova'daki etnopolitik gerilimler, dünya savaşları ve sosyalist Yugoslavya dönemi boyunca çeşitli biçimlerde sürmüş; 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanı ile yeni bir boyuta ulaşmıştır. Sırp otoriteleri, özellikle kırsal bölgelerde Arnavut milliyetçiliğinin taşıyıcısı olarak gördükleri bazı dinî yapıları ve tarikatları sistematik baskıya maruz bırakmıştır (Abazi, 2012). Bu bağlamda dinî yapılar yalnızca inanç merkezleri değil, aynı zamanda ulusal kimlik mücadelesinin araçları olarak da görülmüş; dolayısıyla tarihî ve kültürel miraslar üzerinde siyasi kontrol çabaları yoğunlaştırılmıştır (Lefteratos, 2023, 301; Toçi, 1999, 5-6).

Günümüzde Kosova'da aktif olarak faaliyet gösteren tek Bektaşî tekkesi, Yakova'daki tekke dir. 1998–1999 Kosova Savaşı sırasında Sırp güçlerince yakılıp tahrip edilen bu yapı, 14 Temmuz 2007'de kapsamlı bir restorasyonun ardından yeniden açılmıştır. Uzun yıllar postnişin olarak görev yapan Mümin Lama'nın 21 Ocak 2021'de vefatıyla birlikte tekkenin idari yapısında değişiklik olmuş ve o tarihten itibaren postnişin makamı boş kalmıştır (Virmişa, 2010, 173). Tekke, Arnavutluk'taki *Dünya Bektaşî Merkezi*'ne (*Kryegjyshata Botërore Bektashiane*) bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Mümin Lama'nın vefatından bu yana ritüel hizmetler, derviş Rrauf Radoniqi'nin rehberliğinde sürdürülmektedir (“Zhvillohet ceremonia tradicionale e ashures në Teqenë e Gjakovës, Kosovë” (31 Temmuz 2024)). Tekkeye bağlı muhip sayısı son yıllarda azalmış olsa da, Muharrem ve Nevruz gibi kutsal zamanlarda çevre yerleşimlerden gelen ziyaretçilerle erkânlar icra edilmeye devam etmektedir. Kosova'daki Bektaşî varlığının günümüzdeki yegâne temsilcisi olan bu tekke, söz konusu dönemlerde yoğun ilgi görmekte ve hem inanç pratiğinin sürekliliği hem de Bektaşîliğin sosyokültürel temsiliyeti açısından önemini korumaktadır.

Yugoslavya döneminden itibaren Kosova'daki İslami toplulukların kurumsal temsili, *Kosova İslam Birliği – KİB* (Bashkësia Islame e Kosovës) tarafından üstlenilmiştir. Hukuki olarak bağımsız bir yapıya sahip olan KİB, vakıf ya da dernek statüsünde olmasa da, Kosova devleti tarafından yasal bir entite olarak tanınmaktadır (Ahmetaj, 2016). 1999–2008 yılları arasında Kosova'da fiilî otoriteyi elinde bulunduran *Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu* (UNMIK) tarafından da İslami konularda tek meşru merci olarak kabul edilen KİB (UNMIK, Rregullore NR. 2001/9), ülkedeki Müslüman topluluğun dinî yaşamını Kur'an, sünnet ve Hanefî fıkı çerçevesinde düzenlemekle görevlendirilmiştir (2002 Neni 2.). 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, ülkedeki tarikatlar kurumsal düzeyde yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Tarikat temsilcileri, KİB bünyesindeki mevcut temsil modelinin kendi yapılarıyla örtüşmediğini belirterek, farklı bir örgütlenme ihtiyacını dile getirmiştir. Bu doğrultuda, 4 Ekim 2022 tarihinde Kosova Tarikatlar Birliği – BTK (Bashkësia e Tarikateve të Kosovës), 602838239 numaralı mali kayıtlı resmî tüzel kişilik kazanmıştır (“Për ne”, 31 Ekim 2024).

BTK çatısı altında sekiz tarikat faaliyet göstermektedir: Kadirî, Rıfâî, Sa'dî, Şâzelî, Nakşibendî, Sinânî, Halvetî ve Bektaşî. Günümüzde Kosova'daki tarikatların büyük bölümü bu yapı altında çalışmalarını sürdürmektedir. BTK üyesi olan Bektaşî tarikatı, Kosova'daki varlığını sürdürmekle birlikte, Arnavutluk merkezli *Dünya Bektaşî Merkezi*'ne de bağlıdır. Bu çift yönlü bağlılık nedeniyle, Bektaşiliğin Kosova'daki faaliyetlerinde BTK'dan çok Arnavutluk merkezli hiyerarşik yapının etkili olduğu gözlemlenmektedir.

5. Kosova'da Bektaşiliğin Dini ve Kültürel Alandaki İzleri

Bektaşilik, Arnavutluk'ta müstakil bir inanç sistemi olarak kabul edilmektedir. 2023 yılı resmî nüfus sayımı verilerine göre, Bektaşiler ülke nüfusunun yaklaşık %4,81'ini oluşturmaktadır (*Censi i Popullsisë dhe Banesave në Shqipëri 2023*, 2023, 76). Buna karşılık, Kosova'da Bektaşiliğin resmî bir inanç yapısında sahip olmaması, bu ülkedeki Bektaşî nüfusunun tespitini güçleştirmektedir. Günümüzde Kosova'daki tek faal Bektaşî tekkesi Yakova'da yer almakta olup, mürit sayısı sınırlıdır. Mevcut müritlerin büyük kısmı Yakova çevresinden gelen kişilerden oluşmaktadır. Bektaşiliğin hem Arnavutluk'ta hem de Kosova'da sayıca azınlıkta olduğu görülmektedir; ancak bu durum, tarikatın tarihsel ve kültürel etkisini azaltmamaktadır. Bektaşiler, Arnavut milliyetçiliğinin öncü kadroları arasında yer almış; 1878'de kurulan *Prizren Ulusal Bağımsızlık Hareketi*'ne önemli katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle Fraşiri ailesi aracılığıyla, Arnavut edebiyatı ve ulusal uyanış sürecinde üstlendikleri roller, Bektaşiliğe sembolik düzeyde güçlü bir anlam kazandırmıştır. Bu nedenle, Bektaşiliğin Arnavut coğrafyasındaki önemi, sayısal temsilden çok tarihsel ve kültürel mirasın taşıyıcılığına dayanmaktadır.

Kosova'da Bektaşilik dışında Kadirî, Rıfâî, Sâdî, Şâzelî, Nakşibendî, Sinânî ve Halvetî gibi çeşitli Sünnî tasavvufî tarikatlar da tarihsel süreçte yaygınlık kazanmıştır. Bununla birlikte, Bektaşiliğin bölgedeki diğer tarikatlar ve dinî yapılar üzerinde kayda değer bir dinî ve kültürel etkisi olmuştur. Özellikle erkân ve zikir uygulamalarında bu etkinin izleri belirgindir. Bektaşî nefeslerinin farklı tarikatların muhabbet meclislerinde icra edilmesi, Hz. Ali ve Ehlibeyt merkezli inanç unsurlarının bu yapılarda da yer bulması, söz konusu etkileşimin somut göstergelerindendir. Her ne kadar tüm tarikatlarda Hz. Ali ve Ehlibeyt sevgisi ortak bir unsur olsa da, Bektaşiliğe özgü bazı ritüel ve anlayışların diğer tarikatlarda da benimsenmesi, bu etkinin derinliğine işaret etmektedir. Örneğin, Muharrem ayında ilk on günün oruç ve yasla ihyası, akşamları *Makel-i Hüseyin* okunması ve *dört kapı kırk makam* anlayışına dayalı bir seyrü sülûk sisteminin benimsenmesi gibi uygulamalar, Bektaşî ritüellerinin diğer tarikatlar nezdindeki yansımalarını ortaya koymaktadır (Türker Bal, 2021, 47). Bu durum, Bektaşî inanç ve pratiklerinin sadece kendi topluluklarıyla sınırlı kalmayıp, Kosova'daki dinî-tasavvufî sahada daha geniş bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Bektaşiliğin diğer tarikatlar üzerindeki etkisi yalnızca erkân ve zikir pratikleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bölgedeki kültürel ve dinî yaşama derinlemesine nüfuz eden bir etki oluşturmuştur. Örneğin, Hz. Ali'nin doğum günü kabul edilen Nevruz'un bayram olarak kutlanması ve bu sırada Bektaşî geleneğine özgü Nevruziye metinlerinin okunması, Sünnî tarikatlar arasında da yankı bulmuş, ritüel pratikleri etkilemiştir. Bu durum, Bektaşiliğin bölgesel dinî pratikler üzerindeki kapsamlı etkisinin somut bir göstergesidir. Bu etkinin farkında olanlardan biri, Yakova'da faaliyet gösteren Rıfâî şeyhi Adem Nuri'dir. Nuri, kaleme aldığı risalede, Muharrem

ayında matem tutulmasının “Alevî meşrep tarikatlara özgü bir usul” olduğunu açıkça ifade etmiştir (Nivokazi, 2022, 103). Bu tespit, yalnızca Kosova’daki değil, Balkanlar genelindeki tarikat yapılarının da Bektaşilikten etkilendiğini göstermektedir. Bu bağlamda bazı tarikatlar üzerinde “Bektaşileşme” olarak tanımlanabilecek bir dönüşüm gözlemlenmiştir. Nitekim Yakova Tekkesi şeyhi Şemsettin Baba’nın, başlangıçta Sa’dî tarikatına mensupken daha sonra Bektaşiliğe intisap etmesi, bu sürecin somut örneklerindendir. Her ne kadar bu tür geçişler istisnai olsa da, “Bektaşileşme” olgusu, köklü yapısal dönüşümlerden ziyade, Bektaşiliğin entelektüel ve ritüel etkilerini ifade etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’dan çekilmesi, tasavvufi yapılar üzerinde ciddi kurumsal ve entelektüel kırılmalara yol açmıştır. Özellikle Sünnî tarikatlar, merkezî otoriteyle olan bağların kopmasıyla çözülme sürecine girmiş; şeyhlerin bir kısmı hayatını kaybetmiş, bir kısmı ise Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmıştır. Pek çok tekke, yetersiz kişilerin kontrolüne geçerek hem fiziki hem de epistemolojik açıdan zayıflamıştır. Bu boşluk, tarikatların kendi dinamikleriyle giderilememiş; doktrinel dağılma ve zihnî istikrarsızlıklar ortaya çıkmıştır. Bu genel gerileme eğiliminin istisnasını ise Bektaşilik oluşturmıştır. II. Mahmud döneminden itibaren Osmanlı merkezî otoritesinden koparak bağımsız bir gelişim izleyen Bektaşilik, özellikle Arnavutluk’ta yerel kadrolar aracılığıyla güçlü bir entelektüel ve kültürel kimlik inşa etmiştir. Bu yapı yalnızca dinî değil, aynı zamanda edebî ve düşünsel alanda da etkili olmuş, Bektaşî şeyhleri tarafından yazılan Arnavutça şiirler ve *beyteci* edebiyatı gibi özgün bir literatür ortaya çıkmıştır. Nitekim Baba Recebi, XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında neredeyse her Bektaşî şeyhinin Arnavutça şiirler veya divanlar kaleme aldığını belirtmektedir (Rexhebi, 1996, 164-487). Bu çerçevede, Bektaşî düşüncesinin ve nefeslerinin, diğer tarikatların yaşadığı fıkri ve manevî boşlukları telafi etme çabalarında önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu olgu, Balkanlar’daki dinî-tasavvufi tarih yazımında dikkate alınması gereken bir paradigma değişimine işaret etmektedir.

Fraşiri ailesi, Arnavut edebiyatının oluşumuna yaptığı katkılar ve Arnavut milliyetçiliğinin şekillenmesindeki öncü rolüyle yalnızca Bektaşî geleneği içinde değil, Kosova’daki tüm tarikat yapıları üzerinde de etkili olmuştur. Özellikle Arnavut millî kimliğinin inşa sürecinde milliyetçilik düşüncesinin yükseldiği dönemde, Bektaşî literatüründe Türkçeden Arnavutçaya yönelen dilsel dönüşüm hız kazanmış; birçok Bektaşî şairin eserleri Arnavutçaya çevrilmiş ve tarikat erkânında kullanılan metinler bu dille yeniden kaleme alınmıştır. Bu sürecin önemli örneklerinden biri, 1870 yılında Salih Baba tarafından Fuzûlî’nin Kerbelâ hadisesini konu alan *Hadikatü’s-Süedâ* adlı eserinin Arnavutçaya tercümesidir (Rexhebi, 1996, 487). Bu çeviri, yalnızca edebî bir aktarım değil, aynı zamanda Bektaşiliğin yerel dil üzerinden yeniden inşa edilmesinin sembolik bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. 9 Temmuz 1924 tarihinde toplanan İkinci Bektaşî Kongresi’nde, tarikat erkânının Arnavutça ile icra edilmesi yönünde alınan karar (“KONGRESİ II”, 10 Mayıs 2025), bu dönüşümün kurumsal ifadesi olmuştur. Böylece Bektaşilik, Osmanlı merkezî yapısından uzaklaşıp yerel dil ve kültüre yönelmiş; bu yönelim, hem kendi iç yapısında hem de bölgedeki diğer tasavvufi oluşumlar üzerinde kalıcı etkiler doğurmuştur. Bu gelişme, Balkanlar’daki tarikatların dilsel ve kültürel dönüşümünün anlaşılması açısından önemli bir örnektir.

Sonuç

Bektaşilik, Kosova’da yalnızca dinî değil, aynı zamanda sosyo-politik bir etki de oluşturmuştur. Osmanlı egemenliğiyle birlikte bölgeye ulaşan Bektaşilik, özellikle Arnavut toplumundaki zayıf dinî aidiyet ortamında yayılma imkânı bulmuştur. Osmanlı’nın iskân politikaları çerçevesinde tarikatlar, Kosova’nın İslamlaşmasında belirleyici bir rol üstlenmiş; bu süreçte gaziler, ahiler ve dervişlerden oluşan yapı içerisinde özellikle dervişler, hem dinî rehber hem de sosyal ve kültürel aracı aktörler olarak öne çıkmıştır. Sünnî ana akımın özelliklerine rağmen devlet desteğiyle kurumsallaşan dervişler, özellikle kırsal bölgelerdeki nüfusun İslam’la tanışmasında etkili olmuş, halkın inanç dünyasıyla uyumlu bir şekilde İslamî değerlerin benimsenmesini sağlamışlardır. Bu süreç, Anadolu’daki Ahilik ve fütüvvet geleneğiyle de benzerlik göstermekte olup, gezgin dervişlerin “kolonizatör” işlevi hem dinî hem de sosyo-kültürel düzeyde kalıcı etkiler bırakmıştır. Böylece Balkanlar’da İslam’ın yayılması, yalnızca siyasî bir egemenlik meselesi değil, dervişlerin öncülüğünde gelişen çok katmanlı kültürel bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilebilir. Bu dervişler arasında Sarı Saltuk sembolik bir figür olarak öne çıkmaktadır. Saltuk, yalnızca tarihî ve tasavvufî bir şahsiyet değil, aynı zamanda bölgesel halk inançları, ritüelleri ve toplumsal hafıza açısından da dikkat çekici bir figürdür. Türbe, makam ve menkıbevi anlatılar etrafında oluşan Sarı Saltuk kültü, Kosova’da erken dönem Bektaşiliğin yayılmasında etkili olmuştur. Ona atfedilen ziyaretgâhların hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar tarafından ziyaret edilmesi, Bektaşiliğin senkretik yapısını ve toplumsal kapsayıcılığını ortaya koymaktadır. Bu durum, erken dönem Bektaşî yapılarının şekillenişinde halk inançları, coğrafi faktörler ve yerel inançlarla harmanlanmış tasavvufî yapılar geleneklerin belirleyici rolünü göstermektedir.

Yeniçeri Ocağı ile kurulan bağlar ve Tepedelenli Ali Paşa gibi yerel otoritelerin desteği, Bektaşiliğin yayılmasında etkili olmuştur. Ali Paşa’nın Bektaşî şeyhlerini himaye etmesi, tekkelerin artmasına ve tarikatın kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. Kosova’da Prizren ve Yakova gibi şehirler, Bektaşiliğin önemli merkezleri hâline gelmiş; burada kurulan tekkeler yalnızca dinî değil, aynı zamanda sosyo-politik işlevler üstlenmiştir. Hacı Adem Veçhi Baba’nın öncülüğünde kurulan Prizren Tekkesi, milliyetçi hareketlerin şekillendiği bir merkez olarak dikkat çekmiştir. Özellikle *Prizren Birliği*’nin oluşumundaki rolü, tarikatın dinî kimliğinin ötesine geçtiğini göstermektedir.

Kosova’daki Bektaşilik, Arnavutluk üzerinden gelen etkilerle şekillenmiş ve tarihsel süreç içinde hem dinî hem kültürel bir yapı olarak kurumsallaşmıştır. Her ne kadar Kosova’daki tekkeler, Arnavutluk’taki merkezî yapılar kadar örgütlü bir teşkilat yapısı sergilememiş olsa da, Prizren ve Yakova şehirlerinde kurulan tekkeler, tarikatın bölgedeki varlığını pekiştiren önemli merkezler olmuştur. Prizren Tekkesi, Hacı Adem Veçhi Baba’nın öncülüğünde 1885’te kurulmuş; yalnızca bir dinî mekân değil, aynı zamanda Arnavut milliyetçiliğinin teşekkülünde etkili bir toplumsal merkez olarak dikkat çekmiştir. Veçhi Baba’nın dinî ve siyasî etkisi, onun çok yönlü bir aktör olarak bölgedeki dönüşümde oynadığı rolü ortaya koymaktadır. Onun Yakova’ya dönmesiyle birlikte Prizren Tekkesi işlevini yitirmiş ve 1924’te kapatılmıştır. Buna karşın, Yakova Tekkesi, 1790’lardan itibaren kurumsallaşan yapısıyla bölgedeki Bektaşî geleneğinin sürekliliğini temsil etmektedir. Tekke, Osmanlı sonrası dönemde Arnavut ulusal bilincinin inşasında etkili olmuş; Balkanlar ve diaspora ile kurduğu ilişkilerle Bektaşî mirasının aktarımına katkı sağlamıştır. 1999’daki savaş sırasında uğradığı yıkıma rağmen yeniden inşa edilerek günümüzde hem dinî hem de kültürel işlevini sürdürmesi, bu yapının tarihsel direncini göstermektedir. Prizren ve Yakova

tekkeleri, yalnızca Kosova’da değil, Balkanlar genelinde Bektaşiliğin dinî, kültürel ve siyasal etkilerini anlamak açısından temel iki merkez niteliğindedir. Bu yapılar, Bektaşiliğin bölgedeki tarihî köklerini ve günümüze taşınan mirasını temsil eden önemli hafıza mekânları olarak öne çıkmaktadır.

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Bektaşilik, Arnavut ulusal kimliğinin inşâ sürecinde ve bağımsızlık mücadelesinde etkin bir aktöre dönüşmüştür. 1826 yılında İstanbul’da yasaklanmasının ardından, Bektaşi tekkeleri özellikle Kosova ve çevresinde yayılmış; millî bilinç, siyasal örgütlenme ve kültürel canlanmada merkezi roller üstlenmiştir. Bu çerçevede 1878’de kurulan *Prizren Birliği*, Arnavut milliyetçiliğinin ilk siyasî örgütlenmesidir. Birliğin oluşumunda, Fraşiri Tekkesi’nden Aluş Baba’nın yönlendirmesiyle, Hacı Adem Veçhi Baba aktif rol oynamıştır. Birliğin lideri Abdül Fraşiri ile kardeşleri Sami, Naim ve Mid’hat Fraşiri, Arnavut milliyetçiliğinin öncüsü olmuş; özellikle Naim Fraşiri, “millî şair” unvanıyla Arnavut edebiyatının temel figürlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu gelişmeler, Fraşiri ailesi ve Bektaşi çevresinin Arnavut kimliğinin şekillenmesindeki etkisini ortaya koymaktadır. Osmanlı’nın bölgeden çekilmesiyle Kosova’nın Sırp hâkimiyetine girmesi, Bektaşi topluluklarını sosyo-politik açıdan kırılğan bir konuma itmiştir. 1912–1913 Balkan Savaşları sonrası Kosova’nın Sırbistan’a bırakılması, Arnavutların siyasî ve kültürel haklarının kısıtlanmasına yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya’nın kurulmasıyla Kosova, Sırbistan’a bağlı özerk bir bölge statüsü kazanmış; ancak Arnavut nüfus üzerindeki baskılar sürmüştür. Bu baskılar, özellikle Arnavut kimliğiyle özdeşleşen Bektaşi topluluklarını hedef almıştır. Bektaşilik, Sırp otoriteleri tarafından yalnızca dinî bir yapı değil, aynı zamanda Arnavut ulusunun sembolü olarak görülmüş; bu nedenle tarikat mensupları hem dinî hem de etnik kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmıştır. Kosova’daki Bektaşi tarihî tecrübesi, din ile milliyetçiliğin iç içe geçtiği çok katmanlı bir mücadele süreci olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Kosova’da Bektaşi tarikatının hem dinî hem de sosyo-politik boyutlarıyla, bölgenin tarihsel gelişiminin anlaşılması açısından önemli bir aktör konumundadır.

Bektaşilik, Kosova’da demografik olarak küçük bir topluluğu temsil etse de, dinî, kültürel ve uluslaşma süreçlerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Dinî bir tarikat olmanın ötesinde, millî kimliğin inşasında ve toplumsal dönüşümlerde etkin bir rol üstlenmiş; buna rağmen mistik, tasavvufî ve İslami kimliğini koruyarak temel ritüel ve inanç sistemini sürdürmüştür. Dervişlik, postnişinlik ve erkân meclisleri gibi yapılar, tarikatın içsel düzenini ve ahlaki disiplinini yaşatmada işlevsel olmuştur. Kosova’daki tasavvufî çeşitlilik içinde Bektaşilik, Kadirî, Rıfâî, Sa’dî, Şâzelî, Nakşibendî, Sinânî ve Halvetî gibi Sünnî tarikatlarla birlikte varlık göstermiştir. Ancak bu tarikatlar üzerinde belirgin bir ritüel ve düşünsel etki kurarak, bölgesel düzeyde dikkat çekici bir kültürel nüfuza ulaşmıştır. Muharrem ayında yas ve oruç ibadetlerinin uygulanması, *Maktel-i Hüseyin*’in okunması, *dört kapı kırk makam* esasına dayalı seyrü sülûk anlayışı, Nevruz’un bayram olarak kutlanması ve *Nevruziye* metinlerinin okunması gibi uygulamalar, Bektaşi geleneğinin diğer tarikatlarca da benimsendiğini göstermektedir. Bu etkiler, bazı tarikat yapılarında “Bektaşileşme” olarak tanımlanabilecek dönüşümlerle kendini göstermiştir. Erkân ve zikirlerdeki ortak unsurlar, tarikatlar arası etkileşimin somut delili olmuştur. Bu durum, bölgede bir “Bektaşileşme” sürecinin yaşandığına işaret etmektedir.

Osmanlı sonrası dönemde Bektaşilik, diğer tarikatlara kıyasla kurumsal açıdan daha dirençli kalmıştır. II. Mahmud döneminden itibaren Osmanlı merkezî otoritesinden bağımsızlaşarak yerel kadrolar geliştiren tarikat, özgün bir entelektüel

ve kültürel kimlik inşa etmiştir. Dinî-manevî alanın ötesine geçerek edebî ve düşünsel sahada da etkili olmuş, Arnavutça şiirlerle gelişen *beyteci edebiyatı* bu etkinin somut bir yansıması olmuştur. Osmanlı sonrası dönemde kurumsal boşluk yaşayan diğer tarikatlar için Bektaşilik, entelektüel ve ritüel bir referans noktası hâline gelmiştir. Günümüzde Kosova'daki Bektaşî topluluklar, Sırp-Arnavut çatışmasının yol açtığı siyasi ve demografik dönüşümler nedeniyle ciddi ölçüde gerilemiş olsa da, Bektaşiliğin Arnavut milliyetçiliği, edebiyatı ve tasavvufi yapılar üzerindeki etkisi hâlâ önemini korumaktadır.

Kaynaklar

- Abazi, Enika. “Çështja e Kosovës dhe Diplomacia Ndërkombëtare (1991-1999): Një konflikt i parashikueshëm”. *Studime Historike* 66/3-4 (2012), 187-216.
- Ahmetaj, Muhamed. “Kosova Cumhuriyeti İslam Birliği ve Kurumları”. *Balkan Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2016), 65-100.
- Alpan, Necip P. *Tarihin Işığında Arnavutluk*. Ankara: Kardeş Yayınları, 1975.
- Altı, Aziz. *Balkanlar'da Bektaşî Tekkeleri ve Bektaşî Devlet Erkânıyla İlişkileri (XVII-XVIII. Yüzyıl)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Altı, Aziz. “Bektaşî Muhibbanı (1911-1912)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 112 (15 Aralık 2024), 19-36. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1536877>
- Barkan, Ömer Lütfi. “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”. *İnsan ve İnsan* 2/5 (01 Aralık 2015), 5-37.
- Bartl, Peter. *Arnavutluk Müslümanları/Milli Bağımsızlık Esnasında 1878-1912*. çev. Ali Taner. Bedir Yayınları, 1998.
- Bashkësisë İslame e Kosovës. *Kushtetuta e Bashkësisë Islame*, 2002. <https://bislame.net/wp-content/uploads/2017/03/Kushtetuta.pdf>
- Beçirbegoviç, Maxhida. “Prosvetni objekti İslamske arhitekture na Kosovu”. *Starine Kosova* 6-7 (1972).
- Beluli, Natasha. *Ali Pashë Tepelena 1740-1822*. Tiranë: Botimet Toena, 2002.
- Birge, John Kingsley. *Bektaşilik Tarihi*. çev. Reha Çamuroğlu. İstanbul: Ant Yayınları, 1991.
- Bozborra, Nuray. *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*. Boyut Yayın Grubu, 2000.
- Ceyhan, Muhammed - Alandağlı, Murat. “Hazret-i Pîr'e Mihmân Olanlar”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 94 (24 Haziran 2020), 37-60.
- Clayer, Nathalie. “Bektâşilik ve Arnavut Ulusçuluğu”. çev. Orhan Koloğlu. *Toplumsal Tarih Dergisi*.
- Clayer, Nathalie. *Në Fillimet e Nacionalizmit Shqiptar*. çev. Artan Puto. Tiranë: Marin Barleti, 2012.
- Doja, Albert. *Bektashizmi në Shqipëri: Histori Politike e një lëvizjeje fetare*. çev. Shpëtim Çuçka. Tiranë: AIIS Press, 2008. <https://shs.hal.science/halshs-00405971>
- Duka, Ferit. “Momente të kalimit në Islam të popullsisë shqiptare në shek. XV-XVII”. *Feja, Kultura dhe Tradita Islame Ndër Shqiptarët (Simposium Ndërkombëtar)*. Prishtinë: Kryesia e Bashkësisë Islame Të Kosovës, 1995.
- Elsie, Robert. *The Albanian Bektashi: History and Culture of a Dervish Order in the Balkans*. London New York (N.Y.): I.B. Tauris, 2019.
- Evliya Çelebi. *Putopis Odlomci o Jugoslovenskim Zemljama*. thk. Hazim Sabanoviç. Sarajevo, 1979.
- Evliya Çelebi. *Seyâhatnâme*. İstanbul, 1938.
- F. W. Hasluck, Margaret. *Christianity and Islam under the Sultans*. Oxford, 1929.

- Filipović, Nedim. *Princ Musa i šejh Bedreddin*. Sarajevo, 1971.
- Frasheri, Sami. *Personalitet Shqiptare ne Kamus Al-Alam*. çev. Mehdi Polisi. Üsküp: Logos-A, 2002.
- Gawrych, George W. *Hilal ve Kartal Osmanlı Yönetimi, İslam ve Arnavutlar 1874-1913*. çev. Ali Fahri Doğan. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.
- Hafiz, Nimetullah. “Prizren’de Tarikatlar ve Tekkeleri”. *Osmanlı’dan Günümüze Kosova*. ed. Meryem Kaçan Erdoğan - Duygu Tanıdı. 215-232. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 2024.
- Handžić, Mehmed. *Islamizacija Bosne i Hercegovine i porijeklo bosansko-hercegovačka štamparija*. Sarajevo: Islamska dionička štamparija, 1940.
- Hysi, Shyqyri. *Muslimanizmi në Shqipëri, 1945-1959*. Tiranë, 1006.
- Ibrahimi, Nexhat. *Islami në trojet Iliro-Shqiptare gjatë shekujve*. Shkup: Logos-A, 1999.
- Ibrahimi, Nexhat. “Sari Salltëku dhe roli i tij në përhapjen e islamit në trojet iliro-shqiptare e ballkanike para shekullit XIV - Zeri Islam.com”. Erişim 06 Mayıs 2025. <https://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=556>
- Inalcik, Halil. “Dervish and Sultan: An Analysis of the Otman Baba Vilayetnamesi”. *Manifestations of Sainthood in Islam*. 209-224. Gorgias Press, 2011.
- İnalçık, Halil. *Türkler ve Balkanlar*. İstanbul: Obiv Yayınları, 1993.
- İnbaşı, Mehmet. “Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân”. *Balkanlar El Kitabı*. ed. Bilgehan A. Gökdağ - Osman Karatay. Ankara: Akçağ Yayınları, Gözden geçirilmiş 2. baskı., 2013.
- İzeti, Metin. “Arnavutlar ve Bektaşilik”. 517-525. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi, 2005.
- İzeti, Metin. *XVIII.ve XIX. yüzyılda balkanlarda tasavvuf akımları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Justin McCarthy. *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821 1922)*. çev. Fatma Sarıkaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014. <http://archive.org/details/justin-mccarthy-olum-ve-surgun-osmanli-muslumanlarinin-etnik-kiyimi-1821-1922>
- Kaleshi, Hasan. *İzveštaj o radu na ispitivanju turskih spomenika u Prishtini, Prizrenu, Peçi, Dakovici i u Vushitru*. Prishtinë, 1955.
- Kaleshi, Hasan. “Legjenda shqiptare për Sari salltëkun”. *Përparimi* 1 (1967), 85-103.
- Karahoda, Vefa Qemal. *Një histori e shkurtër e tetë teqeve dhe tarikateve*. Prizren, 2003.
- Karamustafa, Ahmet T. “Kalenderler, Abdallar, Hayderiler: 16. Yüzyılda Bektaşiliğin Oluşumu”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. <https://hbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/tkhdvd/article/view/294>
- Karamustafa, Ahmet T. *Tanrının Kuraltanımaz Kulları / İslam Dünyasında Derviş Toplulukları 1200-1550*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Kiel, Micheal. “Sarı Saltık ve Erken Bektâşilik Üzerine Notlar”. çev. Fikret Elpe. *Türk Dünyası Araştırmaları* 2/9 (1980).
- Köprülü, Mehmed Fuad. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009.
- Külçe, Süleyman. *Shqipëria në Historinë Osmane*. Tiranë: Globus R, 2004.
- Lala, Avni. *Arnavutluk'taki Bektâşî İnanç ve Ritüellerinin Sosyolojik Analizi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Lefteratos, Alexandros. “Contested statehood, complex sovereignty and the European Union’s role in Kosovo”. *European Security* 32/2 (03 Nisan 2023), 294-313. <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2138350>
- Loci, Mehmet. *Siparunti Antik*. Prishtinë, 1974.
- Maden, Fahri. “Arnavutluk’ta Bektaşilik ve Arnavutluk’un Bağımsızlığına Giden Süreçte Bektaşiler”. *Avrasya Etüdleri* 44/2 (01 Aralık 2013), 136-171.
- Maden, Fahri. *Bektâşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektâşiliğin Yasaklı Yılları*. Ankara:

- Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Malcolm, Noel. *Kosova: Një Histori e Shkurtër*. çev. Abdullah Karjakdiu. Prishtinë: Koha, 2001.
- Mazower, Mark. *Bizans'ın çöküşünden günümüze Balkanlar*. çev. Ayşe Ozil. İstanbul: Alfa, 2017.
- Mehmeti, Sadik. "Medreseja 'Pirinaz' e Prishtinës dhe Aktiviteti i Saj (1935-1945)". *Buletini* 2 (2012), 255-275.
- Musaj, Fatmira. "Organizimi institucional i sektit Betashian në Shqipëri në vitet 1920-1939". *Feja, Kultura dhe Tradita Islame Ndër Shqiptarët (Simpozium Ndërkombëtar)*. 225-232. Prishtinë: Kryesia e Bashkësisë Islame Të Kosovës, 1995.
- Mylonas, Harris. "Nation-Building Policies in the Balkans: An Ottoman or a Manufactured Legacy?" *Nations and Nationalism* 25/3 (2019), 866-887. <https://doi.org/10.1111/nana.12499>
- Nivokazi, Shkemb. *Kosova'da Rifâilik Üzerine Bir İnceleme: Shejh Adem Nuri Gjakova'nın Rehber Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVIII)*. Timaş Yayınları, 2017.
- Okiç, M. Tayyib. "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (01 Ocak 1952), 48-58.
- Pollo, Stefanaq. "Tiparet të Bektashizmit të Shqiptarëve gjatë rilindjes". *Feja, Kultura dhe Tradita Islame Ndër Shqiptarët (Simpozium Ndërkombëtar)*. 217-224. Prishtinë: Kryesia e Bashkësisë Islame Të Kosovës, 1995.
- Popovic, Alexandre. "Osmanlı Sonrası Dönemde Güney-Doğu Avrupa'daki Müslüman Tarikatlar". çev. Osman Türer. *İlim ve Sanat* 37 (1993).
- Rexhebi, Baba. *Mistiçizma Islame dhe Bektashizma*. Tiranë: Urtësia, 1996.
- Rexhepagiqi, Jashar. *Dervishët dhe teqetë në Kosovë, në Sanxhak dhe në rajonet tjera përreth*. çev. Shefqet Riaz. Peja: Dukagjini, 2003.
- Rizaj, Skender. *Shqiptarët dhe serbët në Kosovë*. Prishtinë, 1991.
- Shenjtë, Selia e. "Sot, 231 vjetorit i themelimit të teqesë së Gjakovës." *Kryegjyshata Boterore Bektashiane*. 14 Temmuz 2021. Erişim 06 Mayıs 2025. <https://kryegjyshataboterorebektashiane.org/sot-231-vjetorit-i-themelimit-te-teqese-se-gjakoves/>
- Stokes, Gale. *The Walls Came Tumbling Down: The Collapse of Communism in Eastern Europe*. New York ; Oxford: Oxford University Press, Edition Unstated., 1993.
- Sugar, Peter F. *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804*. University of Washington Press, 1977.
- Toçi, Fatmir. *Kosova në Vështrim Enciklopedik*. Tiranë: Akademia e Shkenca e Shqiperisë Qendra e Enciklopedisë Shqiptare, 1999.
- Türker Bal, Mikail. *Kosova'da Kâdirilik*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Tyrabi, Baba Ali (Baba Ali Tomorri). *Histori e Bektashinjëve*. Tiranë: Mbrothesia, Kristo P. Luarasi, 1929.
- Vırnıça, Raif. *Kosova Tekkeleri Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları*. İstanbul: Sufi Kitap, 2010.
- Yazıcızâde, Ali. *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Tarihi)*. thk. Abdullah Bakır. İstanbul: Çamlıca Basım Yayınları, 2009.
- Yıldız, Harun. "Balkan Coğrafyasında Alevilik-Bektaşilik: Farklı Ocak ve Sürekliler". *Balkanlar'da İslam*. ed. Hasan Telli. 65-96. İstanbul: Nobel, 2023.
- Zickel, Raymond. *Albania: A Country Study*. ed. Walter R. Iwaskiw. Washington, D.C: Bernan

Assoc, 2nd edition., 1994.

Censi i Popullsisë dhe Banesave në Shqipëri 2023. Instat Republika e Shqipërisë Instituti i Statistikave, 2023.

Kryegjiyshata Boterore Bektashiane. “KONGRESI II”. Erişim 10 Mayıs 2025. <https://kryegjiyshataboterorebektashiane.org/kongresi-2/>

“Për ne”. Erişim 31 Ekim 2024. <https://btkonline.net/per-ne/>

Kryegjiyshata Boterore Bektashiane. “Zhvillohet ceremonia tradicionale e ashures në Teqenë e Gjakovës, Kosovë”. 31 Temmuz 2024. Erişim 09 Mayıs 2025. <https://kryegjiyshataboterorebektashiane.org/zhvillohet-ceremonia-tradicionale-e-ashures-ne-teqene-e-gjakoves-kosove/>

Extended Abstract

In the 17th century, Kosovo was a region under the sovereignty of the Ottoman Empire. From early on, various religious movements emerged in the area, among which Bektashism stood out as a significant Sufi order. The growing interest of Albanians in Bektashism led to a notable increase in the number of Bektashi tekkes, especially in Albania and Kosovo. By the late 19th century, as nationalist movements gained momentum throughout the Balkans, Bektashism began to function not only as a religious order but also as a crucial cultural and ideological foundation for the development of Albanian nationalism. During this period, the Bektashi order came to be perceived as a symbolic element of the emerging Albanian national identity. By the 20th century, Bektashism—originally rooted in the Turkish Sufi tradition and using Turkish as its ritual language—underwent a significant transformation under the influence of Albanian nationalism. The order’s liturgical language was translated into Albanian, and a new, localized version referred to as “Albanian Bektashism” emerged. While the institutionalization of Bektashism in Kosovo occurred later and remained less extensive than in Albania, historical sources confirm the establishment of the first Bektashi tekke in Kosovo during the 17th century. Contemporary literature on Bektashism predominantly focuses on Albania, often treating the Bektashi presence in Kosovo as a peripheral extension. This academic focus is largely due to the demographic structure of Kosovo, where approximately 93% of the population is of Albanian origin and maintains strong socio-cultural ties with Albania. However, Kosovo’s Bektashi heritage, though less emphasized, holds substantial historical and cultural significance. This study aims to examine the historical development, institutionalization, and socio-religious transformation of Bektashism within the borders of Kosovo. It analyzes the order’s relationships with other Sufi traditions and explores how it evolved amidst the competing nationalist ideologies that shaped the region, particularly following the decline of Ottoman rule. The emergence of Serbian and Albanian nationalisms brought intense conflict and violence to the region. In this context, Bektashism—closely identified with Albanian identity—was perceived by Serbian forces not merely as a religious institution but as a symbol of national resistance. Consequently, Bektashi tekkes were targeted and destroyed during periods of war, indicating the extent to which the order had become intertwined with political and ideological struggles. From the late 19th century onward, Bektashism in the Albanian-speaking regions, including Kosovo, evolved beyond its traditional religious role to become a socio-political actor instrumental in the construction of Albanian national consciousness and the struggle for independence. Particularly during the period when it was banned in the Ottoman center, Bektashi tekkes in Kosovo and surrounding areas gained prominence, playing central roles in fostering national awareness, organizing political resistance, and encouraging cultural awakening. Bektashi leaders, active in the League of Prizren, combined their religious influence with political activism to shape Albania’s national destiny. However, under Serbian rule, the Bektashi community in Kosovo faced severe oppression. Members of the order were

subjected to systematic violence and assimilation policies due to their dual religious and ethnic identities. As a result, the history of Bektashism in Kosovo reflects a complex struggle where religion, nationalism, and resistance converge. Although the Bektashi community in Kosovo remains numerically small, its religious, cultural, and intellectual impact on the region has been profound. The influence of Bektashi rituals, practices, and thought on other Sufi orders illustrates its regional cultural hegemony. The adaptation of Bektashi literature into the Albanian language and the visible “Bektashization” of other local tariqas reveal the order’s enduring influence. Unlike other Sufi orders that faced institutional decline after the Ottoman period, Bektashism ensured its continuity through localization, emerging as a distinctive and influential actor in the preservation of religious and cultural identity in the Balkans.